

Tematikus összeállítás

CÉLEGYENESBEN AZ MTA TANTÁRGY-PEDAGÓGIAI KUTATÁSI PROGRAMJA

THE CONTENT PEDAGOGY RESEARCH PROGRAM OF THE HUNGARIAN ACADEMY OF SCIENCES IN THE FINISHING STRAIGHT

VENDÉGSZERKESZTŐ: PATKÓS ANDRÁS

BEVEZETÉS

Az eredményes tanítás és tanulás kutatása

INTRODUCTOIN

Researching Efficient Teaching and Learning

Patkós András

az MTA rendes tagja, emeritus egyetemi tanár, az MTA Tantárgy-pedagógiai Kutatási Program koordinátora
patkos@galaxy.elte.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

Bevezető áttekintést adunk az MTA Tantárgy-pedagógiai Kutatási Program céljairól, a gyakorló pedagógusokkal kialakított intenzív együttműködésről, az eredmények nemzetközi és hazai szakmai nyilvánossággal történt megismertetéséről. Röviden bemutatjuk a tematikus cikkgyűjtemény szerzőit.

ABSTRACT

Introductory review is given on the aims of the Content Pedagogy Research Program of the Hungarian Academy of Sciences, emphasizing the intensive cooperation established between the research groups and practising educators, and the dissemination of the obtained results in the international and local scientific and professional communities. A short presentation of the subsequent contributions is also provided.

Kulcsszavak: tantárgy-pedagógia, didaktika, tanítási módszertan

Keywords: content pedagogy, didactics, methodology of teaching

Az MTA Tantárgy-pedagógiai Kutatási Programja a lezárásához közeledő négy-éves támogatási időszakban eredményesen segítette, hogy a támogatott kutatócsoportok közelebb kerüljenek az ezen a területen elvárt kutatói magatartáshoz, amelyet Zsolnay József, a hazai gyakorlatias neveléstudományi kutatások meghatározó személyisége így fogalmazott meg:

„...a neveléstudósoknak nagyon sok szakmát kell ismerniük, nagyon sok szakmával párbeszédképesnek kell lenniük. A bezárkózás életveszélyes! Hogy honnan szerezzünk mindehhez releváns pedagógiai tudást? Hát szabályosan lefolytatott pedagógiai kísérletekkel! [...] a pedagógiai tudást viszont szabatosan kell kezelni, ellenőrizni kell, igazolni kell. Tehát rá is érvényesek a tudományelmélet normái. Mindez ma még hiányzik. S ugyancsak hiányzik a pedagógusszakmának a kontrollja, mert a pedagógusszakma egészét is meg kell tanítani arra, hogy nekünk együtt kell szót érteni arról a problémahalmazról, ami az iskolában valószínűleg ott van.”

(Zsolnay, 1994)

A Tantárgy-pedagógiai Kutatási Program meghirdetésétől kezdve következetesen képviselte azt a kutatásszervezési stratégiát, amely elismeri, hogy ezen a területen a kutatóknak egyenrangú alkotótársa a szaktanár. Személyes elkötelezettségük alapvetően befolyásolja a pedagógiai újítási elképzelések sorsát. A tanítási kísérleteket ők valósítják meg, a próbafoglalkozásokon nyert tapasztalataikat a kutatócsoport hasznosítja javaslatai korrekciójában, a tanulói vélemények összegyűjtésének, a kontrollmérések hiteles végrehajtásának ők a garanciái.

A kutatások eredményeire épülő oktatási kezdeményezések (elhasznált szóval reformok) addig hatásosak, amíg az oktatás napi praxisában ténykedők támogatják az elképzeléseket. Az MTA-program sikerének szükséges előfeltétele volt a „főállású” kutatók körének kitágítása, a pedagógus holdudvar minél aktívabb bevonása a projektek megvalósításába.

A program egészében részt vevő gyakorló pedagógusok 330–340 között állandósuló létszáma a nagyjából 150 ezer hazai pedagógusnak 2 ezreléke. Ám ők bizonyító erejű mintát mutattak be a tanári-nevelői közösségnek arról, hogy a kutatómunkát össze lehet hangolni a napi pedagógusi kötelezettségekkel. Arányuk a csoporttagok között (45%) önmagában amellől szóló érv, hogy van mód a tudományos célú együttműködésre a gyakorló óvodapedagógusokkal, tanítókkal, tanárokkal és a fiatalkori fejlődést segítő további szakemberekkel.

A kutatások iránt nem csökkenő kollegiális érdeklődést jelzi az önkéntes (személyi kifizetésben nem részesülő) résztvevők folyamatosan növekvő, a teljes létszámnak immár 44%-át elérő aránya. A szakmai utánpótlás folyamatosságának biztosítása szempontjából lényeges volt a felsőoktatási hallgatók meg-

nyerése a kutatásokban való részvételre. A program 2. évétől kezdve létszámuk 140–150 között ingadozott, közülük 70–80 volt doktorandusz. A fiatalok részvétele reményt ad a tantárgy-pedagógiai kutatások előregedő közösségének fiatalodására.

A tudományos kutatás nyilvánosságának elvét érvényesítve igényeltük a csoportok eredményeinek a lehető legszélesebb körű bemutatását a nemzetközi és a hazai tantárgy-pedagógiai nyilvánosságban.

A részt vevő kutatók egyetemi kurzusaiba folyamatosan épültek be a kutatásaikból levont következtetések, a kidolgozott és kipróbált módszertanok. Tanártovábbképzési programokra, új mesterszakra, doktori iskolán belül önálló tantárgy-pedagógiai programok indítására nyújtottak be pályázatokat. Számos közülük már elnyerte akkreditációját, és el is kezdte az eredmények továbbképzéseken történő terjesztését.

A Magyar Tudományos Akadémia minden területen megköveteli a hazai műhelyekben elért eredmények nemzetközi szakmai fórumokon történő megvitatását. Ennek az elvárásnak a programot megelőzően nagyon kevesen feleltek meg a hazai tantárgy-pedagógiai kutatók közül. A támogatás lehetőséget nyújtott

- a szakterület nemzetközi szakmai konferenciáin való rendszeres megjelenésre;
- publikációk közzétételére vezető nemzetközi tantárgy-pedagógiai folyóiratokban;
- nemzetközi konferenciák jelentős érdeklődést kiváltó hazai megrendezésére;
- nemzetközileg elismert szakterületi kutatók hazai meghívására és jövőbeli kutatási projektek közös kidolgozására.

A hazai szakmai nyilvánosságot a Programtanács által évente megrendezett 4-4 beszámoló konferencián tájékoztattuk, amelyek helyszínei Budapest, Debrecen, Pécs és Szeged voltak. A kutatók a neveléstudomány és a tanárképzés hagyományos hazai fórumain nagyszámú előadással, szimpóziumok szervezésével vettek részt. A kutatócsoportok önálló rendezésű konferenciákkal, saját szerkesztésű tanulmánykötetekkel járultak hozzá eredményeik megismertetéséhez, módszereik elterjesztéséhez.

A kutatócsoportok között ígéretes horizontális kapcsolatok alakultak ki. A legfontosabb kooperáció a pedagógiai kísérletek elvégzése és értékelése modern módszertanának elsajátítása területén folyt. Az első próbálkozások utat nyitnak ezen a területen is a hazai kutatók közötti folyamatos együttműködés megszerződéséhez.

A Nemzeti Alaptanterv törvényi előírású felülvizsgálatának elhúzódó vitáiban gyakran felmerült a hazai kutatásokra is alapozott közoktatás-fejlesztés fontossága. Volt kutatócsoport, amely a felméréseikből és oktatási kísérleteikből nyert adatok alapján nemcsak tantárgyi tartalmakra, módszerekre tett javaslatot, de

egy-egy teljes műveltségterület jövőjét meghatározó stratégiát is megfogalmazott. A program keretében a hazai oktatási-nevelési intézményekben végzett empirikus munka konstruktív hatással volt a Nemzeti Alaptanterv megújításán dolgozó munkacsoportok némelyikére. Egyes természettudományok (földrajz, kémia) és a matematika területén több kutató személyi meghívás alapján működött közre az alaptanterv és a kerettantervek megfogalmazásában.

A 2020 elején kirobbant világjárvány miatt a nevelési intézményeket érintő kényszerintézkedések nehezen áthidalható repedéseket okoztak az alapvetően „terepmunkára” épülő kutatómunka tervezett folytatásában. Ugyanakkor lehetőség is támadt az eddig távoktatásban nem tesztelt e-tananyagoknak e kivételes körülmények közötti kipróbálására. Az új tapasztalatok és az előző három és fél év rendszeres munkája révén megfogalmazott kérdések egyaránt a program bővített folytatását indokolják.

Az olvasó figyelmébe ajánlott cikkgyűjtemény első részében a tizenkilenc kutatócsoport képviselőjében a terjedelmi korlátok kényszere miatt szereplő öt esszé speciális szakterületi elmélyedés nélkül is érthető és élvezhető formában mutatja be kutatásait. Dr. Jancsák Csabának, a szegedi Elbeszél Történelem és Történelemtanítás kutatócsoport vezetőjének írását a munkájukat három éve követő szakértő véleményét idézve ajánlom: „A tantárgyfejlesztési kísérleti kutatás, amely a felsőoktatás szakembereit egyesíti a középiskolák világával, a diákokkal és a gyakorló tanárokkal, remek példa arra nézve, hogy hogyan lehetne szakszerű alapokra fektetve tovább lépni a történelem oktatásában.” A digitális kommunikációs fordulatnak az irodalomtanításra gyakorolt hatását és az irodalmi alkotások kreatív befogadásának lehetőségét vizsgáló kutatásokról szól a budapesti Digitális Írástudás és Irodalomtanítás Kutatócsoport vezetője, dr. Molnár Gábor Tamás. Debreceni, pécsi és szegedi kutatók együttes munkájából született meg a gyakorlati életben is alkalmazható földrajzi ismeretek készség szintű elsajátítását támogató, a digitális technika előnyeit kihasználó fejlesztés a hazai régiók természeti és társadalmi földrajzának egységes problémacentrikus tárgyalására, amelyet prof. Farsang Andrea, a Földrajz Szakmódszertani Kutatócsoport vezetője mutat be. A természettudományi gondolkodás elsajátításában a jelenségek megfigyelésének és az egyszerű kísérletek elvégzéséből származó tapasztalatnak óriási a szerepe. A tanulók kísérletes munkájának leghatékonyabb vezetési módjára keresi a választ az ország tizennyolc iskolájában, négy éven át, közel ezer tanulóval végzett kémiai kísérleteknek a tanulók gondolkodására gyakorolt hatását tanulmányozva a dr. Szalay Luca vezette Kutatásalapú Kémia-tanítás Kutatócsoport. A blokk ötödik cikkét a természettudományi és informatikai ismeretek megszerzését működési elveiben megérthető egyszerűségű digitális mérőeszközök megalkotásával támogató szegedi Műszaki Informatika Kutatócsoport vezetője, prof. Gingl Zoltán és az oktatási platformot a gyakorlatba átültető dr. Kopasz Katalin tanárnő jegyzi.

A kutatócsoportok munkáját a hazai értékelők mellett a szakmódszertan nemzetközileg elismert tíz tudós kutatója az MTA elnöke által felkért „kritikus barátként” követik, és évente írásban véleményezik. Közülük a hazai kutatásokat a nemzetközi háttérrel szembesítő esszéikkel Michèle Artigue, az Université de Paris VII professzora, a Nemzetközi Matematikatanítási Unió korábbi elnöke, Damien Segrillo, az Université du Luxembourg Zenetudományi Tanszékének vezető professzora és Jari Lavonen, a Helsinki Egyetem fizika- és kémiatanítási professzora, a Finn Tudományos Akadémia tagja teljesítik ki az MTA Tantárgy-pedagógiai Kutatási Program munkáiba betekintést kínáló tematikus blokkot.¹

IRODALOM

Zsolnay József (1994): Összefoglaló. *Iskolakultúra*, 1, 21–23.

¹ A külföldi szakértők cikkeinek eredeti angol változata elolvasható a Magyar Tudomány online kiadásában.